

PIŠE MILJENKO JERGOVIĆ Nacionalistima je bio idealan neprijatelj. Mislio je svojom glavom i bio je Mađar

Autor: [Miljenko Jergović](#)

Objavljeno: 07.03.2015

Do ove priče veoma mi je stalo, ali ću je ispričati onakvu kakva mi je ostala u sjećanju, bez prepravki i nadopisivanja. Samo tako priča može jasno govoriti o onome koji je priča, ne gubeći previše ni od onoga o kome priča.

Početak studenog 2013, na sanjanju knjiga u Puli, usred one odumiruće afere s lokalnom starletom, inače najistaknutijom hrvatskom književnicom poslije **Zagorke**, sjedio sam na zajedničkoj pozornici s **Laszlo Vegelom**, esejistom i proznim piscem iz Novog Sada. Pitao sam ga zašto 1991, ili neke od sljedećih godina, nije otišao, a on je onda ispričao kako ga je njegov prijatelj **György Konrad**, u to vrijeme predsjednik Međunarodnoga PEN centra i jedan od najuglednijih istočnoeuropskih književnika upravo začete postkomunističke epohe, obzirno pozvao da se preseli u Budimpeštu. Zvao ga je da dođe da bi njih dvojica šetali uz Dunav i razgovarali o poeziji. Ili ne baš o poeziji nego o nečemu drugom što im je obojici bilo jednako važno, ali i beskrajno udaljeno od rezona svijeta koji se upravo rušio nad Vegelovom glavom.

Idealan neprijatelj

Događalo se to malo prije nego što će se zatvoriti granice. Njemu je bilo jasno da je posljednji trenutak za odlazak, i ne samo da se više neće moći odlaziti, nego je sasvim neizvjesno kako bi se cijela stvar mogla dalje razvijati, kako na općem tako i na pojedinačnom planu, za njega koji ne samo da je antinacionalist i nedvosmisleni ljevičar, nego i pripadnik jedne vrlo ranjive manjine. Jugoslavija u kojoj se rodio (1. veljače 1941. u Srbobranu) i u kojoj je odrastao i formirao se nestala je u prvoj od nekoliko ratnih kampanja, i pretvorila se u prostoproširenu Srbiju sa Crnom Gorom, a Mađarska, koju mu je Konrad nudio, činila se jednom od najprosperitetnijih istočnoeuropskih zemalja, sa zajamčenom mirnom tranzicijom i demokracijom. Ali što je, možda, i najvažnije: u zemlji kojom je **Milošević** vladao kao besmrtni

svedržac on ništa ne bi morao ostavljati ni napuštati, jer je Mađarska, a ne Savezna Republika Jugoslavija, Srbija ili Vojvodina, bila zemlja njegove kulture i jezika. Laszlo Vegel dobro je govorio jezik većine, srpski ili srpskohrvatski - kako je on osjećao taj jezik, melodiozno je zapijevao, i nije brkao padeže, ali mađarski je bio jezik njegove književnosti, njegovih misli i osjećaja. Odlaskom u Budimpeštu Vegel bi išao jeziku svoje literature, tako da, doista, nije bilo ničega prirodnijeg nego da posluša Györgyja Konrada. Uostalom, baš su tih mjeseci i godina odlazili mnogi istaknuti novosadski i subotički Mađari, intelektualci, umjetnici i pisci, koji su svojoj novoj domovini, ili domovini svoga jezika, donosili nešto što je bilo veoma vrijedno: duh slobode, poznavanje drugih kultura i jezika, svojevrsnu širinu koju su stjecali s druge strane željezne zavjese, dok je Mađarska hroptala pod Sovjetima i pod opreznom kancelarijskom vladavinom druga **Kadar Janosa**. Pored svega još i ovo: Laszlo Vegel dolazio je u Budimpeštu kao jedan od najvećih mađarskih pisaca, a ne kao netko tko bi se tek trebao potvrđivati.

Pretpostavljam da u to vrijeme on među Mađarima i nije imao neprijatelja. Njih je uredno stjecao među Jugoslavenima i Srbima, najprije među konzervativnim partijskim činovnicima i zakašnjelim staljinistima, kojima su se uključivali signali za uzbunu pred inokosnim ljevičarenjem Laszla Vegela i svih njegovih istomišljenika, koji su osjećali svijet i razmišljali o njemu mimo Partije, a ubrzo zatim i među preporadajućim nacionalistima iz partijskih komiteta, među svim tim vampirima, vukodlacima i zombijima što su se dizali nakon Osme sjednice, koji će se, vođeni Miloševićevim zovom, iz jedne transformirati u drugu falangu. Netko je već bio i napisao da je nacionalizam posljednji stadij komunizma, a oni su to upravo i dokazivali. Njima je Vegel bio idealan neprijatelj: osim što je mislio svojom glavom, bio je i Mađar. Dakle, idealan neprijatelj. Outsajder koji im se neće moći suprotstaviti, a sjajno će poslužiti njihovom marketingu.

U bivšoj Jugoslaviji Mađari su živjeli pod prijetnjom stigmatizacije zbog onog što se događalo za vrijeme Drugoga svjetskog rata, kada je veći dio Vojvodine bio pripojen državi kojom je vladao regent **Miklos Horthy**, a kojoj su osovinske sile velikodušno vratile dio teritorija izgubljenog u Trianonu. Dok je u Mađarskoj nastojao da izvrda **Hitlerove** naloge i vrlo se nevoljno i saboterski odnosio prema istrebljenju Židova, na novostečenim teritorijima Horthy je vladao bezdušno i prema Židovima i prema Srbima. I naravno da će nakon oslobođenja iz 1945. račun za to platiti vojvođanski Mađari, oni koji su oduševljeno dočekali vlast države u kojoj će oni opet biti vladajuća većina, kao i oni, kojih je naravno bilo više, koji su se u svemu tome držali pasivno. Zločini hortijevaca, od kojih su se najstrašniji zbili u dane Novosadske racije, kada su od 21. do 23. siječnja 1942. ubijani Židovi, Srbi i Romi, i bacani pod dunavski led (tako je nestalo više od tisuću ljudi), trajno će ostati predmetom ucjene cijeloga jednog naroda, jedne nacionalne manjine.

Krvava osveta

Laszlo Vegel pripadao je generaciji koja će podnositi metaforičku osvetu za počinjena mađarska zlodjela. Prije toga, 1944. i 1945. bit će provedena i ona praktična, vrlo krvava osveta, o kojoj, međutim, povijest zadugo neće svjedočiti, a kada svjedočenje započne, pretvorit će se u samo još jednu nacionalističku svinjariju. Pozivajući ga da dođe u Budimpeštu i da šetaju uz Dunav i razgovaraju o lijepim umjetnostima, György Konrad je svog prijatelja zvao i da prekine s tom neugodnom i ponižavajućom konstantom svoje biografije i svoga mađarstva.

Naravno, Konrad bi kao Židov i ljevičar bio posljednji kojemu bi na um palo da zaboravlja na Novosadsku raciju, na Holokaust i na prateće genocide, ali zdrav razum govori da je došlo vrijeme u kojemu Laszlo Vegel više ne bi trebao da obavlja dužnost kustosa u memorijalnom muzeju mađarskoga nacionalnog zločina u Vojvodini.

Kada ga je prijatelj pozvao da ide, Vegel nije imao porodičnih razloga da ostaje. Nije se, recimo, orodio sa Srbima, pa da ima taj dramatično važan razlog za ostanak i za prihvaćanje tuđeg bremena. Oženjen za Mađaricu Vegel je Mađžar, koji piše na mađarskom jeziku i jedan je od najvećih mađarskih pisaca. Sjajan esejist, kroničar društvene i političke zbilje, jedan od onih prozaičkih pisaca kakvih je sve manje, koji ispisujući vlastitu priču ispisuju i portret epohe. Pritom, valja znati i to: srpski nacionalisti nisu davali ni pet para za njegovo književno djelo. Osim što balkanski nacionalisti ne drže do tuđih književnih veličina, nije im stalo ni do vlastite književnosti. Prava je književnost uvreda po nacionalističku imaginaciju. Zato i jest prirodno da svaki nacionalizam svoju duhovnu ekstazu i samopotvrđenje doživljava u spaljivanju knjiga. Književnost polazi od izmišljene priče koja će dovesti do istine. Nacionalizam je laž koja se hrani izmišljenim pričama. Prirodno je onda da **Thomas Mann** završi na lomači, kao što je posve prirodno i da spalimo **Olivera Frlića**. Sve je tu savršeno logično i zakonomjerno.

Latentni samoubojica?

I što je onda učinio Laszlo Vegel, kako je odgovorio na prijateljsku ponudu da se preseli u Budimpeštu? Ostao je u Novom Sadu, u Vojvodini i u svome opasnom i prezrenom manjinstvu i pojedinstvu. Vegel je mazohist, latentni samoubojica? Ne, više djeluje kao hedonist, zaljubljenik u život. I ovisnik o mađarskome jeziku i svome apartnom mađžarstvu. Da je otišao u Budimpeštu i šetao pokraj Dunava, morao bi postati netko drugi i nešto drugo. Vojvodina i manjinstvo šifra su i njegova mađžarstva i njegova ukupnog kulturnog identiteta. Zato je Laszlo Vegel ostao.

Roman "Neoplanta ili Obećana zemlja", u prijevodu **Arpada Vicka** i u izdanju Akademske knjige iz Novog Sada, jedna je od onih kolosalnih knjiga koje na vrlo jednostavan način govore o čovjekovoj sudbini i o sudbini zajednice. Nije to ni autobiografija, a ni kolektivna biografija vođanskih Mađžara, nego je nešto mnogo veće i važnije: jedna priča o manjinstvu. Dobar čitatelj iz nje bi mogao naslutiti razloge zbog kojih neki ljudi odu, a neki ne mogu ni po cijenu života.